

Framtid i sau? Fagmiljøet betyr mest

Forfatter
Ola Flaten, NIBIO

Sammendrag
Hva er hovedgrunnen når sauebønder velger å slutte? Eller når de lander på å fortsette?
Lønnsomheten viser seg å bety lite. Det avgjørende er fagmiljøet, konkluderer Ola Flaten i denne artikkelen.

Publisert
2017

Referanse
Sau og Geit Nr.3/2017

Utskriftsdato
18.04.2024 www.fag.nsg.no

Her kommer fagartikkel nummer tre fra prosjektet «Sau i drift», utført av forskere ved NMBU og NIBIO. Den første artikkelen stod på trykk i nr. 1/17; «Framtidssauen heter Spæl», den andre i nr. 2/17; «Beiteadferd: Små raseforskjeller». Her kommer det tredje bidraget i rekken.

Framtid i sau?

Fagmiljøet betyr mest

Hva er hovedgrunnen når sauebønder velger å slutte? Eller når de lander på å fortsette? Lønnsomheten viser seg å bety lite. Det avgjørende er fagmiljøet, konkluderer Ola Flaten i denne artikkelen.

Av: Ola Flaten, forsker NIBIO

Mens tre fjerdedeler av de spurte ville fortsette med sau, svarte en fjerdedel at de hadde planer om å slutte innen 10 år. Sauebønder som oppfatta det lokale fagmiljøet som godt, var mest tilbøyelige til å fortsette. Lønnsomheten i saueholdet påvirket ikke framtidsplaner.

Antall sauebruk gikk ned fra 28 887 i 1989 til 14 391 i 2015, med sterkest nedgang blant de minste bruka. Antall avlsdyr har vært ganske konstant (ca. 900 000), mens antall lam på beite økte fra 1,28

millioner i 1989 til 1,46 millioner i 2015.

Færre gardsbruk gjør det vanskeligere å opprettholde sosialt levende bygdemiljøer. Beitedyr er viktige for å hindre attgroing og forfall av verdifulle kulturlandskap i inn- og utmark. Til tross for saueholdets viktige samfunnsroller, vet vi egentlig lite om hva som gjør at noen fortsetter med sau mens andre slutter.

Driftsgranskingsbruk med sau

I denne artikkelen presenteres resultat fra en studie om forhold som gjør at noen

gardbrukere ønsker å fortsette med sau, mens andre vil avvikle (Flaten, 2017). Data ble hentet fra 59 sauebruk i NIBIOs driftsgranskinger. Gjennomsnittstall fra regnskapsåra 2007 og 2008 ble brukt. Studien bygde også på en spørreundersøkelse fra våren 2009 blant de samme brukerne, hvor de skulle vurdere framtidsplaner, mål med gardsdrifta og det lokale fagmiljøet.

Ikke-økonomiske mål betyr mest

En fjerdedel (15 bruk) svarte at de planla å slutte med sauehold på garden innen 10 år, mens tre fjerdedeler (44 bruk) ville fortsette. Planlagt avviklingstakt er nær faktisk nedgang i antall sauebruk de siste tiåra.

Tabell 1 viser gjennomsnittstall for en rekke forhold både hos de som vil fortsette og de som planlegger å slutte, samt samla for alle bruk. Økonomiske resultat (målt som lønnsomhetskvotient) var i gjennomsnitt svake. Det lokale fagmiljøet ble generelt vurdert som godt, og ikke-økonomiske mål ble jamt over sett på som viktigere enn de økonomiske.

Gruppesammenlikninger viste at de som ville fortsette med sau så på det lokale fagmiljøet som bedre, og de la forholdsvis mer vekt på ikke-økonomiske mål enn de som ville slutte. For de andre undersøkte variablene var det små og ikke-statistisk sikre forskjeller mellom de to gruppene.

Gruppesammenlikninger ser kun på hvordan en faktor av gangen påvirker framtidsplaner, og kan gi ufullstendig kunnskap om hvordan faktorene samla påvirker valget mellom å slutte eller å fortsette med sau.

Fagmiljø viktigst

Det ble også undersøkt hvordan flere

Tabell 1. Gjennomsnittstall for ulike forhold gruppert etter framtidsplaner.

	Alle	Fortsette	Slutte
Antall bruk	59	44	15
Vinterføra sauer	138	140	132
Kjøttproduksjon, kg/vfs.	28,2	27,5	30,1
Eiertid (antall år)	17,8	17,8	17,9
Landbruksutdanning (%)	62,7	59,1	73,3
Sentral plassering (%) a	28,8	25,0	40,0
Inntekt utenfor bruket (%) b	61,9	59,0	70,6
Lønnsomhetskvotient c	43,2	41,4	48,4
Egenkapitalprosent	68,3	68,9	66,4
Mål med gardsdrifta d	0,63	0,86	-0,03
Lokalt fagmiljø e	4,63	4,97	3,62

a Bruket ligger i en geografisk sentral kommune (sentralitet 2 eller 3, Statistisk sentralbyrå). Mindre sentrale kommuner har sentralitet 1 eller 0.

b Andel av husholdsinntekt fra arbeid og næring utenfor gardsbruket.

c Driftsoverskott x 100/(Rentekrav på kapital bundet i jordbruket + verdi av ulønna arbeid). Dersom lønnsomhetskvotienten er lik 100, er driftsoverskottet akkurat stort nok til å dekke rentekrav og verdi av ulønna arbeid.

d «Ikke-økonomiske» – økonomiske målsettinger. Svar på skala fra 1 (ikke viktig) til 7 (svært viktig) for hver av de to målsettingsgruppene.

e Variabel sammensatt av tre påstander: «I lokalsamfunnet mitt er det et godt landbruksmiljø», «treff med andre gardbrukere er en viktig kilde til trivsel», og «oppfinnsomhet og nyskaping gir anerkjennelse i lokalsamfunnet». Svar på skala fra 1 (helt uenig) til 7 (helt enig).

Faglig fellesskap betyr mer enn økonomi – i følge denne undersøkelsen.
Foto: Anne-Cath. Grimstad

faktorer samla sett virka inn på framtidspanene. Kun én faktor hadde statistisk sikker virkning; et sterkt lokalt fagmiljø hang sammen med planer om å fortsette med sau. Et poeng høyere skår på fagmiljøskalaen senka sannsynligheten for å slutte med ca. 10 prosentpoeng. En fant ingen tydelige sammenhenger mellom andre faktorer (lokalisering, inntekt utafor bruket, økonomisk resultat og mål med gardsdrifta) og planer om å fortsette med sau.

Årsaker til fagmiljøets betydning

Sosiale nettverk er viktige for menneskers atferd og lokalsamfunn med mye jordbruk har ofte et høgt samfunnsengasjement. Lokalsamfunn som er rike på samfunnsdeltakelse og samhold har fordeler på en rekke økonomiske og sosiale områder. Det er positivt for trivselen til bønder å være en del av et lokalsamfunn med flere gardar og varige sosiale nettverk, og slike forhold vil påvirke framtidspaner. Som sosiologiprofessor Gezelius (2016) har påpekt: «Spørsmålet om norsk landbruks levedyktighet er neppe bare et spørsmål om optimal bruks-

størrelse. Det er et spørsmål om lokalsamfunnsstruktur. Landbruket hviler på et sosialt grunnlag».

Høg tilfredshet med en variert livsstil og de ikke-økonomiske fortrinnene ved å drive med sau kan bidra til å forklare hvorfor lønnsomhet betydde relativt lite for framtidspanene.

Bidrag til fagmiljø

Bønder og landbruksnæring har over lang tid bidratt til samarbeid, tilhørighet, samhold og gode fagmiljø gjennom blant anna faglag, organisasjoner (som lokallag av NSG), fagsamlinger og møter, lammeringer og mer uformelle nettverk og grupper for å utveksle informasjon og å lære av hverandre. Kort avstand mellom gardsbruk og mange nok brukere gjør det ofte enklere å få til et godt fagmiljø.

Myndighetene kan også bidra ved å støtte tiltak som fremmer samhandling og fagmiljø. Støtte til beitelag gjennom Organisert beitebruk og avlsarbeidet på sau med de lokale væreringene som en viktig

del, er gode eksempler på tiltak som bidrar til å fremme fagmiljøet i saueholdet.

Oppsummering

Et godt lokalt fagmiljø betyr mye for planer om å fortsette med sau. Forhold som mål med gardsdrifta, lokalisering, inntekter utenfor bruket og lønnsomhet betydde mindre. Den store betydningen av ikke-økonomiske lokalsamfunnsforhold som en motor for å opprettholde gardsdrift, antyder at mer oppmerksomhet bør rettes mot det sosiale fundamentet i lokalsamfunn. Også saueholdet hviler på et sosialt grunnlag.

Ola Flaten er forsker ved divisjon for matproduksjon og samfunn i NIBIO. Han er også sauebonde i Alvdal. Studien ble gjennomført som en del av prosjektet «Sau i drift», finansiert av Norges forskningsråd og Småfeprogrammet for fjellregionen.